

Fagbøger til faglig læsning

Af Anna Johansen, lærer og PLC-medarbejder på Ellebækskolen

Faglitteratur er en væsentlig del af skolebibliotekets videns- og oplevelsesformidling. Samtidig er faglitteraturen – eller bør være – et vigtigt element, når det gælder elevernes sproglige udvikling.

Som PLC-medarbejder på min skoles bibliotek og lærer i indskoling har jeg brug for at sætte mig ind i hvilke titler og muligheder, der er inden for faglitteratur og faglig læsning. Dels for selv at danne mig et overblik, dels for bedre at kunne formidle egnede fagbøger til både lærere og elever.

Denne artikel er blevet til på baggrund af en undersøgelse af det aktuelle marked for faglitteratur. Jeg har gennemgået materialer fra fire forlag, som har udarbejdet fysiske fagbogserier med tilhørende opgaver, dels ved at se på de forskellige materials opbygning, dels ved at undersøge hvilke formål de hver især egner sig til. Serierne har alle klassiske fagbogselementer; indholdsfortegnelse, stikord og henvisninger, ligesom alle er aktive og løbende udbygges med nye titler. I artiklen her er fokus på faglitteratur til indskoling, mens faglitteratur til mellemtrin og udskoling vil blive behandlet i en efterfølgende i LæringsCentret nr. 2, som udkommer primo marts 2021.

Formålet med at læse fagbøger kan være at:

- Læse af lyst
- Lære at læse fagbøger
- Læse for at lære om et emne

Når eleverne skal arbejde med læsning på skolen, kan det med fordel gøres til en tværfaglig teamopgave, da eleverne skal læse i alle fag. I teamet kan man vælge en fælles progression, når det gælder at præsentere og anvende strategier. Som PLC kan vi vejlede lærerne og sørge for,

Vulkaner, Midi Fakta, Per Staarup Søndergaard, Staarup & Co, 2017.

at der er passende materialer til rådighed – gerne med et stort udvalg, så eleverne kan finde netop det der passer til deres niveau og interesse.

Jeg har taget udgangspunkt i et par enkelte udgivelser inden for hver serie og kigget på, hvilke elementer de indeholder, hvordan teksten er opbygget og opsat med læsevenlighed for øje samt hvordan forlagets opgaver til bøgerne er udformet. Så vidt muligt har jeg set på sammenlignelige emner i de forskellige serier. Jeg tager forbehold for, at andre bøger kan være opbygget anderledes – afhængigt af bøgernes emner.

Alinea

Grøn fagklub til de nye læsere i indskoling
(Blå fagklub til de letøvede læsere i indskoling og på mellemtrinnet)
(Rød fagklub til de øvede læsere på mellemtrinnet)
(Sort fagklub til de trænede læsere i udskoling.)

Gyldendal uddannelse

Fagfilur: 0.-1. kl
Faktisk!: 1.-3.kl
(De små fagbøger: 2.-5. kl)
(De store fagbøger: 6.-9.kl)

Staarup & Co

Mini fakta: 0.-2.kl
Midi fakta: 1.-3.kl
(Maxi fakta: 2.-4.kl)

Turbine Undervisning

Fakta 1: fra 0.kl
Fakta 2/ Min første bog: 1.-2.kl
Fakta 3/ Jeg læser: Når man har knækket læsekoden
(Fakta 4: 4.-5. kl)

(Serierne i parentes vil blive behandlet i næste nummer af LæringsCentret, red.).

Smeltede sten

Der er flere slags vulkaner.
Den mest kendte ligner en kegle.
Øverst i keglen er der et hul.
Det kaldes et krater.
Det ligner en skål eller en tragt.

Fra krateret går der et langt rør.
Det fører ned til et kammer.
Det er en hule under jorden.

Her er der fyldt med ildrøde sten.
De er så varme, at de er smeltet.
De smeltede sten kaldes for magma.

Magma og lava

Sten fra en vulkan har to navne:

Magma = smeltede sten under jorden

Lava = magma over jorden

Lava bliver hård, når den er kold.

Materialernes tilgængelighed

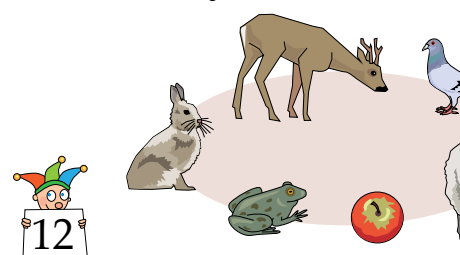
Bøgerne kan købes som fysiske bøger, og herudover kan Alinea, Staarup & Co og Turbineforlagets også lånes på ereolengo.dk.

Staarup & Co og Turbineforlaget har gratis opgaver, som kan downloades fra forlagenes hjemmesider.

Mad og tænder

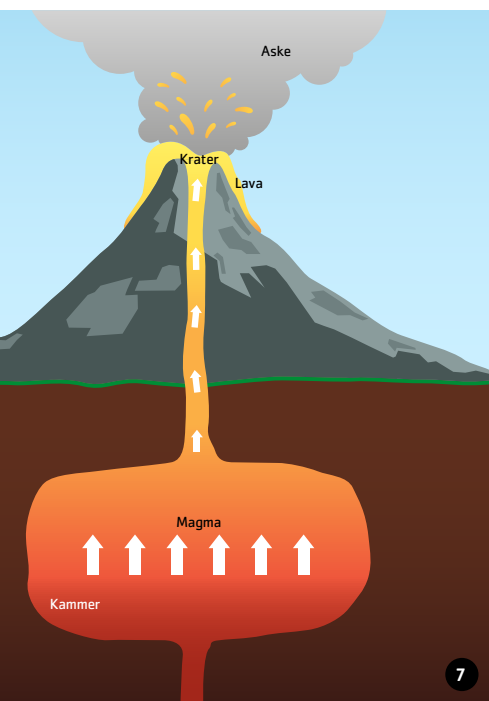
I munden er der stærke tænder
De 4 store hjørne-tænder
kan flå et bytte.
Andre tænder kan knuse

En ulv spiser:

Ulv, Fagfilur, Peter Bering, Gyldendal, 2018.

og til lyst – i indskolingen

Alineas "Grøn fagklub" ligger på Superbog.dk, hvor der også er forståelsesopgaver, som kan udfyldes online. Der er gratis opgaver til alle fagklub-bøger på fagklubglaeseklub.alinea.dk, som kan downloades eller udfyldes på computeren og derefter gemmes eller udskrives.

En del af Gyldendals fagbogsserier samt opgaver kan tilgås via betalingsportalen fagbog.gyldendal.dk. Den er ved at blive opdateret til en ny version, hvor der kommer opgaver til flere bøger, som kan udfyldes online og gemmes på drev. Som noget nyt vil der være gratis adgang til at printe pdf-opgaver ud til alle trykte bøger.

Fagfilur (Gyldendal):

Forlagets egen beskrivelse: *Fagfilur er letlæste fagbøger, som indeholder fagbogens grundlæggende elementer. I arbejdet med Fagfilur og faglig læsning er fokus på, at eleverne oplever, hvordan grundig forberedelse og læsning "med en pen i*

hånden" kan kvalificere deres optag af viden.

Teksten beskriver informerende. Nogle gange aktiverer den læseren – man bliver bedt om at gætte et svar eller overveje en problemstilling.

Bøgerne er ikke udtalt letlæste, de lægger op til oplæsning. Der er meget grafik, som egner sig til samtale.

Til bøgerne findes et 18 sider langt materiale, hvor eleven skal arbejde med opgaver før, under og efter læsningen. Eleven skal gengive informationer fra bogen ved at arbejde med den som "fagbog", dvs. se på forside og bagside, bruge indholdsfortegnelse og stikord, læse tekst, illustrationer og modeller. Efterfølgende skal de prøve med egne ord at fortælle, hvad de nu ved. Eleverne skal både skrive og tegne i opgaverne. Opgaverne er layoutet med tegninger som stilladser elevernes arbejde. I forbindelse med den nye fagportal overvejede forlaget, hvorvidt man skulle forenkle de grafisk rige opgaver til "Fagfilur" ved at digitalisere dem, så de blev skrivebare. De besluttede dog at beholde de "gamle" gode pdf-opgaver og supplere med forståelsesopgaver i et enkelt format til udfyldning på hjemmesiden. Et læsekursus til serien er på vej.

Faktisk! (Gyldendal)

Forlagets egen beskrivelse: *Seriens bøger er målrettet projekt- og temaarbejde, men kan også bruges i den selvstændige læsning. De kan anvendes som supplerende materiale til undervisningen i bl.a. natur/teknologi, religion og dansk, hvor mange af seriens emner hører hjemme. I Faktisk! bliver*

teksterne mere omfattende og varierede. Ud over at beskrive informerende, er de nogle gange berettende og forklarende. For det meste er det enkle sætninger, der hænger sammen i kortere afsnit.

Serien gør en del ud af arbejdet med ord. Der er mange stikord, som gør det nemt at bruge bogen til at slå op i og finde det, man gerne vil. Ord, der fokuseres på er highlightede og forklares i margenen. Det er som regel ikke svære ord, men ord der skal forstås i den rette sammenhæng. Fx spejl, dreje, mad, killinger. I opgaverne arbejdes der med ordforståelse både før og efter læsningen, bl.a. ved ordkort. Der er ikke faktabokse men forklarende grafik.

På fagbog.gyldendal.dk ligger der online-bøger samt opgaver til ca. 20 bøger. Der bliver løbende lagt nye ind. I den nye fagportal er der lagt op til at man arbejder videre med de notatteknikker, man har lært ved værkstedsarbejde. Fremgangsmåden anskueliggøres ved videoer. ▶

Se i mørke

Katten vil helst jage om natten.
Den ser nemlig godt i mørke.

Det sorte i et øje
kaldes en pupil.
Her kommer der lys ind i øjet.

Om dagen
er kattens pupil lille.
Men om natten er den stor.
Nu kan selv
den mindste smule lys
slippe ind i øjet.
Så kan katten se.

Lyset fra bilen
får kattens øjne
til at lyse i mørket.

Inde i kattens øje
er der en slags **spejl**.
Det spejl kaster lys tilbage.
Øjets spejl gør det muligt
at se endnu mere i mørket.

Katte, Faktisk!, Peter Bering, Gyldendal, 2017.

Serietitel	Forlagets anbefaling	Let/Lix	Udgivelsesår	Antal udgivelser pr. dec. 2020
Fagfilur	0.-1. kl	Let 12-15	2014-2020	53
Mini fakta	0.-2.kl	Let 12-18	2017-2020	23
Fakta 1	fra 0.kl	Let 9-12	2020	17
Grøn fagklub	De første læsere i indskolingen	Let 12-15	2016-2020	25
Faktisk!	1.- 3.kl	Lix 12-16	2010 - 2020	107
Midi fakta	1.-3.kl	Lix 14-18	2017-2020	14
Fakta 2/ Min første bog	1.-2.kl	Let 10-18		
		Lix 13-19	2013 - 2020	Ca. 125
Fakta 3 (Jeg læser)	1.-3. kl	Lix 14 – 27		
		Typetal:20	2011 - 2020	Ca. 150

Begreb	Forklaring
Beskrive informerende	Indeholder information og faglig viden. Objektet er sat i system. Modeller kan være en del af det.
Berette	Orientering i et fortællende sprog
Forklare	Beskriver en årsagsrækkefølge
Argumentere	Underbyggende argumentering, diskuterende

Kilde: Efter Mulvad, Ruth: https://www.videnomlaesning.dk/media/1698/ruth_mulvad2.pdf

Fakta 123 (Turbine forlaget):

Forlagets egen beskrivelse:

Fakta 1 gør det muligt for eleverne allerede i 0. klasse at møde en fagbog efter alle kunstens regler – med et luftigt og indbydende layout kombineret med en begrænset tekstmængde.

Fakta 2 (Min første bog)

Bøgerne er multimodale med faktabokse, grafer og illustrationer og går med et lidt

højere lettal end fakta 1 et spadestik dybere i emnerne – stadig med en luftig opsætning og relativ begrænset tekstmængde, der ikke tager pusten fra de nye læsere.

Fakta 3 (Jeg læser)

Med den læsepædagogiske bearbejdning er bøgerne særligt velegnede til forløb i faglig læsning. Bøgerne er multimodale og indeholder alt, hvad der kræves af en rigtig fagbog og klæder eleverne på til mødet med de større fagbøger på mellemtrinnet.

Forlagets tanke med layoutet af serien er, at læseren oplever en genkendelighed selv om niveauet øges. På den måde lægger eleverne ikke mærke til niveauforskelle, da layoutet er det samme. Forlaget lægger op til, at elevernes interesser bliver behandlet seriøst i en fagbog (fx fidgetspinner) på samme måde som mere traditionelt seriøse emner (fx Beethoven).

Teksten beskriver informerende. På hvert opslag er der tekst på hvid baggrund og en boks med tekst på gul baggrund. Nogle gange er der fakta i boksen; andre gange beskrivelse af ord eller billede. Hver sætning er på en linje og der er nyt afsnit ved hvert nyt emne. Faglige ord bliver brugt flere gange, hvilket bidrager til at øge forståelsen. Læseteknikk bliver teksterne sværere i niveau, fx ved sætningsopbygning og i forhold til negationer og sammensatte sætninger. I Fakta 3 er der dobbelt så mange sider som i Fakta 1 og 2. I nogle af de nyere bøger er der QR-koder, som henviser til film om emnet.

Opgaver til materialerne

Opgaverne til bøgerne er på 6-9 sider og kan downloades gratis fra turbine-undervisning.dk.

Der er mange forskellige slags opgaver;

Katte, Fakta 1, Eva Moesgaard Amdisen, Turbine, 2020.

men altid opbygget med før-, mens- og efterlæsning.
Eksempler på opgaver: Før læsning: Skriv hvad du ser på forsiden, eller fortæl om stikord. Mindmap: Hvad ved jeg nu. Gæt ord før læsning og se hvad de betyder i teksten.

Mens du læser: Læs på linje opgaver; Sæt ord det rigtige sted
Læs mellem linjerne; forestil dig hvad en af personerne/dyrene tænker.,
Genfortælling af fakta; lav tegning og skriv; forklar et fænomen.
Efter læsningen: Læs på linje opgaver.
Et lille kursus; Læs og lær om stikord, opgaver til hvordan kan du finde ud af mere på nettet.
Arbejd videre; Forestil dig., skriv et interview eller en fortælling.

Opgaverne er udviklet af eksterne konsulenter bl.a. fra CFU samt lærere. Der er også udarbejdet en Fagbogsstafet; en bevægelsesstafet, hvor billede og ord skal parres sammen med den rigtige bog. Dokumenter til dette kan udskrives fra hjemmesiden ved hver enkelte bog i serien. Lærervejledninger til materialet samt en ny bogserie "Fakta Lydret" er på vej.

Mini Fakta og Midi Fakta (Staarup & Co):

Forlagets egen beskrivelse:
Mini-serien: Alle titler er bygget op som klassiske fagbøger og er velegnede til den første faglige læsning. Bøgerne er rigt illustrerede med både tegninger og fotografier. Bøgerne er 16 sider lange, der er 4-5 tekstlinjer pr. side
Midi-serien handler om temaer, der fanger børnene. Bøgerne i Midi-serien er rigt illustrerede med både tegninger, fotografier og faktabokse på alle sider. Bøgerne er 32 sider lange med 10-12 tekstlinjer pr. side.

Bøgerne er opbygget tematisk med indhold efter elevinteresser, aktuelle temaer og skolernes undervisningsemner. Forlaget lægger vægt på, at teksten bygges logisk op, hvor hver oplysning fører videre til en anden og til sidst når en pointe, så der er en progression i bogen.

Der er mange sammenligninger for at forstå størrelser og fænomener. De grafiske modeller er gode til at give større forståelse. Ingen afsnit på siderne, men hver sætning starter på en ny linje. Bøgerne bruger flere fortællemåder. Som

regel beskriver teksten informerende. Nogle gange er teksten berettende og forklarende, andre gange argumenterende. Den kan aktivere læserne ved at bede dem om at forestille sig noget.

Opgaver til alle letlæsningsbøger kan findes til udskrift på hjemmesiden staarupogco.dk. De er på 4-6 sider og indeholder skriftlige opgaver til før, under og efter læsningen.
Før læsning: Spørgsmål til opbygningen af bogen.
Under læsning: Forståelsesopgaver. Læs på linjen.

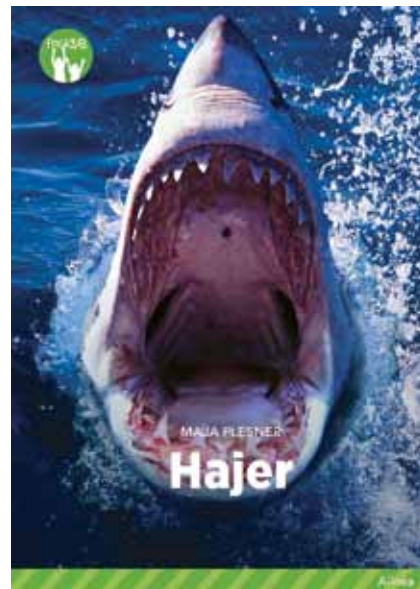
Efter: Tjekopgaver.
Der er mange slags opgaver, som er forskellige for hver bog; fx skriv, tegn, træk pile, beskriv ord. Til sidst er der ekstraopgaver, hvor eleven opfordres til at arbejde videre med ord, finde billeder eller beskrive emnet.

Grøn fagklub (Alinea)

Forlagets egen beskrivelse: *Bøgerne handler om alt fra popstjerner, fodboldhelte og YouTube-stjerner til drabelige dyr, kæledyr og klodens ekstreme vejr. Fagbøgerne følger principperne for den gode fagbog. Bøgerne er læsepædagogisk bearbejdede.*

Forlaget lægger vægt på elevernes lystlæsning. Viden skal være noget, man kan prale af og være glad for. Derfor dækker emnerne, det eleverne er glade for. Lange ord, som har med emnet at gøre er med i bøgerne vel vidende at lix-tallet stiger. Grøn fagklub ligger på "let"-niveau med Fagfilur, Fakta1 og Mini Fakta, men har lidt mere tekst. Det er enkle sætninger og en del bindeord (men, så). Der er flere afsnit på siderne, hvilket gør, at den er ret overskuelig selv om der er flere sætninger. Den gør meget ud af ordforklaringer, men har stort set ingen faktabokse eller grafik. "Svære/nye" ord er kursiverede. Nogle gange bliver de forklaret på en "farveklat" eller med et billede; andre gange ikke. Billederne fremstår velvalgte og passer til teksten. Størstedelen af teksten beskriver informerende. Bogen afsluttes med spørgsmål "Hvad ved du nu?".

Grøn fagklub har forståelsesopgaver til bøgerne på et par sider, som både kan udskrives og løses online. Der skal svares skriftligt. Nogle gange er der multiple choice opgaver. Til sidst skal

Hajer, Grøn Fagklub, Maja Plesner, Alinea, 2020

eleverne skrive og tegne hvad de nu ved, og hvad de synes om bogen. Tanken er at opgaverne kan bruges til at øge elevens forståelse af teksten på en hurtig måde, og i mindre grad til at arbejde systematisk med faglig læsning.

Godt med fagligt fokus

Fagfilur, Fakta1 og Mini Fakta er alle tre udviklet med henblik på de allerførste læsere. Der er få sætninger på hver side. Fakta 1 og Mini Fakta har faktabokse, hvor Fagfilur i stedet benytter forklarende grafik. I 0.-1. klasse kan man regne med, at tekstdelen skal læses højt for eleven - enten i klassen eller hjemme med forældrene - og at opgaverne hovedsageligt løses sammen eller i mindre grupper.

Fakta 2 og 3, Midi Fakta og Grøn Fagklub lægger stor vægt på elevernes lystlæsning, og på at emnerne er nogle, som er populære hos eleverne. Grøn Fagklub og Midi Fakta har meget overskuelige opgaver, som egner sig til forståelsesarbejde, men vil man arbejde med at øve evnen til faglig læsning, har Fakta 2 og 3 og Faktisk! mere velegnede opgaver.

Det er glædeligt, at der er fokus på fagbøger, og at flere forlag gør sig umage med at skrive bøger, der passer til eleverne. Forlagene har forskellige indfaldsvinkler, og det gør, at der også er forskel på bøgerne, og at der er noget til enhver smag og forskellige formål. Der er både til lyst og læring!